

ZAMONAVIY KOMPYUTERLARNING DASTURIY TA'MINOTI

Tulqinov Ziyodullo Xayrulla o'g'li

Annotatsiya: *Shaxsiy kompyuter dasturiy ta'minoti deb axborotlarni qayta ishlash tizimim yaratish va ulardan foydalanish uchun zarur bo'lgan dasturlar jamlanmasiga aytiladi.*

Dasturiy ta'minotni Ikki guruhga ajratish mumkin: tizimli dasturiy ta'minot va amaliy dasturiy ta'minot.

Kalit so'zlar: *BIOS, Windows, Unix, operatsion tizim.*

Tizim dasturiy ta'minot kompyuterda axborotni qayta ishlash jarayonini tashkil etadi va amaliy dasturlar uchun meyordagi ish muhitini ta'minlaydi.

Tizim dasturiy ta'minot tarkibiga asosan *operatsion tizimlar va servis dasturlar* kiradi.

Operatsion tizimlar kompyuter dasturiy ish faohyatim va unda axborotni qayta ishlash jarayonini boshqarib turuvchi, kompyuter dasturiy resurslar va turli dasturlar orasidagi aloqalar amalga oshiruvchi, shuningdek, foydalanuvchi bilan kompyuter muloqotini ta'minlovchi dasturiy vositalar yig'indisidir.

Operatsion tizimlar:

- foydalanuvchilarni kompyuter orasidagi muloqotni ta'minlaydi;
- kompyuter qurilmalar orasidagi ma'lumot almashim boshqaradi va nazorat qiladi;
- ma'lumotlarni joylashtirishda kompyuter resurslaridan (xotira, tashqi xotira) umumiy foydalanishni ta'minlaydi;
- boshqa dasturlarni yuklaydi;
- tarmoq operatsiyalarini bajaradi va h.k.

2. Tizimli dasturiy ta'minot.

Servis dasturlar deb kompyuter bilan ishlashda foydalanuvchiga qo'shimcha xizmatlarni taqdim etadigan va operatsion tizimlarning imkoniyatini oshirishga qaratilgan dasturiy mahsulotlar yig'indisiga aytiladi.

Servis dasturlarni operatsion tizimlar uchun *qobiq dasturlar, utilitalar* va mustaqil dastur ko'nmishida taqdim etiladigan *antiviruslar* tashkil etadi.

Qobiq dasturiy dastlabki versiyasi Norton Commander (NC) deb atalib, MS DOS operatsion tizimi muhitida ishlagan bo'lsa, keyinchalik Windows operatsion tizimi yaratilgandan so'ng, bu tizimga moslashgan Total Commander versiyasi ishlab chiqildi. Hozirgi kungacha kech, Total Commanderning yangi versiyasi bo'lgan Total Commander qo'llanilmoqda.

Kompyuterlardan foydalanish jarayonida turli sabablarga ko'ra magmt diskidagi ma'lumotni uchinsh yoki zararlantirish mumkin. Bu magmt diskidan chiqishi, fayllarning noto'g'ri tahmin yoki fayllarini extiyotsizlik oqibatida uchinsh yoki

kompyuter virusimng zaran natrjasida yuz beradi. Shuning uchun foydalanayotgan fayllarnmg arxiv nusxasim yangilab tunsh zarur.

Fayllarnmg arxivli nusxasim yaratish uchun maxsus arxivlovchi dasturlardan foydalamladi. Bu dasturlar kompyuter xotirasida joym tejaydi va arxiv fayllardan foydalamshda qulayhklar yaratadi.

Eng ko'p tarqalgan arxivlovchilar: ARJ, RAR, PKPAK, PAK, PKZIP, LHARC, PKZIP va ARJ lar qulayroq va tezroq ishlaydi.

Arxiv fayl bir necha fayllarni siqilgan holda bir faylga joylashgan majmuidir. Antiviruslarni quyidagicha guruhlash mumkin:

- **detektor** va **doktor**-viruslar bilan zararlangan fayllar va zararlantiruvchi virus tunni aniqlaydigan dasturlar (AIDS, Doktor Web, Virus Scan, NU VS, NOD 32). Antiviruslarning vazifasi zararlangan fayllar va disk sohalanni tekshinb, ularni dastlabki holatiga qaytanshdir. Tiklanmagan fayllar, odatda, ishlatib bo'lmaydigan holga tushadi yoki yo'q qilib yubonladi.

- **vaksina** dasturlar yoki **immunizator** lar disk yoki dasturlarni shunday o'zgartiradiki, bu narsa dasturlarning ishida namoyon bo'lmaydi, lekin vaksinatsiya ishlatilgan virus dastur va disklarni zararlagan deb hisoblanmaydi.

3. Shaxsiy kompyuterlarning amaliy dasturiy ta'minoti.

Shaxsiy kompyuterlarning amaliy dasturiy ta'minoti deb, foydalanuvchining aniq bir vazifalarni ishlab chiqish va bajanshga mo'ljallangan tayyor vositalarni tavsiya etuvchi amaliy dasturlar majmuasiga aytiladi.

Har bir amaliy dastur muayyan operatsion tizim boshqaruvida ishlaydi. Bugungi kunda istalgan sohada faoliyat ko'rsatuvchilarning muammolarni kompyuterda Imkon qadar hal etishga yo'naltirilgan son-sanoqsiz amaliy dasturlarni uchratish mumkin. Masalan, nashnyot tizimida kitob, jurnal va gazeta sahifalarni tayyorlashda keng qo'llaniladigan MS Word, WordPerfect matn muharnrlar, Paint, Corel Draw, PhotoShop, Adobe Illustrator kabi grafik muharnrlar, yoki bu har ikkala muharnrlarning imkoniyatlarni birlashtiruvchi Quark Xpress, Page Maker, Corel Ventura kabi sahifalash tizimlarni eng ommabop amaliy dasturlar sifatida misol keltinsh mumkin.

Bulardan tashqan, jadval ko'nmshdagi ma'lumotlarni qayta ishlash uchun MS Excel, Lotus 1-2-3, Quattro Pro kabi dasturiy mahsulotlardan foydalanisa, ichki mashina axborot tizimini yaratish uchun esa maxsus MS Access, MS Foxpro, Paradox, Progress va boshqa bir qator ma'lumotlar bazasini boshqansh tizimlan (MBBT) yordamga keladi.

Shunday qilib, yaratish sababi nuqtai nazardan muayyan sinf yoki soha iste'molchilari ehtiyojim qondinshga qaratilgan bunday amaliy dasturlarning yana ko'plab turlarni sanab o'tish mumkin: xususan, fan, ta'hm, Iqtisodiyot, bank, buxgaltenya, mohya, tibbiyot va telekommunikatsiya tizimlandagi amaliy dasturlar misohda.

Visual Basic - Windows asosida ishlaydigan dasturlar tuzish uchun qulay vosita hisoblanadi. Dasturlarni mustaqil tuzishdan maqsad kompyuterga mutlaq

hokimhk qihsh, yam ish davomida yuzaga keladigan muammolarni tezroq hal etish Imkonim yaratishdir. Aslida Basic so'zi Beginner's All-purpose Symbolic Instruction Code, ya'ni (Boshlovchilar uchun umum yo'nahshdagi dasturlash till) degan ma'nom bildiradi. Bu tilning mazkur dastur versiyasidagi Visual so'zi dastur tuzish jarayomda ko'plab operatsiyalar vizual (ko'nnarli) vositalar yordamida, yam bevosita kodlarni yozmasdan bajanhshini anglatadi.

Dasturlar tuzish ancha qiyin jarayon bo'lsa-da, lekin Visual Basic bu ishni sezilarli darajada soddalashtiradi va osonroq bajanshga Imkon beradi. Visual Basic ning yana bir yutug'i shundaki, u MS Office paketi dasturi va Internet resurslan bilan ishlay oladi. Visual Basic bir necha versiyada ishlab chiqanladi:

1) Learning Edition (o'quv tahnri). Bu versiya boshlovchilar uchun juda mos bo'lib, Windowsda ishlovchi dasturlar tuzish uchun zarur bo'lgan barcha elementlarni o'zida jamlagan.

2) Professional Edition - (Professional kasbiy tahnri). Kompilyator dasturlan ishini tezlashtiruvchi ActiveX qo'shimcha komponentlarni va ma'lumotlar bazalarni boshqanshning kengaytirilgan vositalarni o'z ichiga oladi. Bu versiya jiddiy llovalarni ishlab chiqansh uchun mo'ljallangan.

3) EnterpriseEdition(Korxonalaruchuntahnri) ko'pchilikfoydalanadiganma'lumotlarbazalangaegallobalarniishlabchiqishgalmkonbe radivallovalarnidasturchilarguruhlanhamkorhgidaishlabchiqishvositalannio'zichigaol adi.

MS Office integrallashgan paketi mahsulotlandan sanalgan MS Word matn muharrin, MS Excel elektron jadvah, MS Power Point, MS Access, MS Internet Explorer hamda Windowsning standart

amaliy dasturlan turkumiga kiruvchi MS Paint grafik muharnn bilan amaliy ish olib bonsh foydalanuvchilar uchun sodda va o'z navbatida bir qator qulayliklarni taqdim etadi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Katherine M. First look MS Office 2010. Microsoft Press. Redmond, Washington 98052-6399. © Microsoft Corporation, 2010.
2. A History of the Personal Computer: the People and the Technology. Ray A. Allan: Allan Publishing; 1st edition. 2001. UK. 528 pages.
3. Your PC, Inside and Out. By Luchlan Roy. Kindle edition (2013) UK.
4. M.Aripov, M.Fayziyeva, S.Dottayev. Web texnologiyalar. O'quv qo'llanma. T.; "Faylasuflar jamiyati". 2013. 350 bet.
5. M.Aripov, A.Madraximov. Informatika, informatsion texnologiyalar. Darslik. T: TDYul., 2004.